

НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ТОГТОЛЦОО, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН*/Тойм судалгаа/**Ц.Товуусүрэн, А.Пагма/МА/***СЭДВИЙН АГУУЛГА****Нэг. Нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй эрх зүйн орчны тойм мэдээлэл, лавлагаа**

- 1.1. Нийгмийн даатгалын салбарын бодлогыг тодорхойлж буй баримт бичгүүд
- 1.2. Нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй Монгол улсын хуулиуд
- 1.3. Нийгмийн хамгааллын салбарт хэрэгжиж буй төсөл, хөтөлбөрүүд

Хоёр. Нийгмийн даатгалын хуулиудын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдалд хийсэн үнэлгээ

- 2.1. Нийгмийн даатгалын хуулиудын хэрэгжилтийн талаархи олон нийтийн үнэлгээ, санаа бодол
- 2.2. Судалгааны байгууллага, судлаачдын хийсэн үнэлгээ, санал, зөвлөмж

Гурав. Нийгмийн даатгалын сангуудын хөрөнгийн бүрдүүлэлт, зарцуулалтын байдалд хийсэн шинжилгээ

- 3.1. Нийгмийн даатгалын сангуудын орлого, зарлага, хөрөнгийн үлдэгдлийн судалгаа
- 3.2. Нийгмийн даатгалын сангуудын чөлөөт үлдэгдэл, хуримтлалын сангийн ашиглалтын талаархи судалгаа

Дөрөв. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН ТЭТГЭВРИЙН ДААТГАЛЫН ТОГТОЛЦОО**Тав. Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудын хэрэгжилтийн явцад гарч буй тулгамдсан асуудлууд, хэрхэн шийдвэрлэх талаархи санал, зөвлөмж**

- 5.1. Судалгааны дүгнэлт-нөхцөл байдлын үнэлгээ
- 5.2. Судалгааны санал, зөвлөмж

Ашигласан материалын жагсаалт**Хавсралт 1.** Гадаадын зарим орнуудын Нийгмийн Даатгалын сангийн бүрдүүлэлтийн харьцуулсан судалгаа /БНБелУ, ОХУ, БНКазУ/

НЭГ. Нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй эрх зүйн орчны тойм мэдээлэл, лавлагаа

Монгол улс 1990-ээд оноос улсын төсвөөс шууд хараат байсан тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн хамгааллын хуучин харилцааг халж нийгмийн хамгаалал, даатгалын цоо шинэ тогтолцоог бүрдүүлэн, түүний эрх зүйн орчинг бий болгох ажлыг эхлүүлсэн билээ. 1991 онд Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн тухай, 1993 онд Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын хуулийг тус тус батлан НД-ын биеэ даасан тогтолцоо бий болгох бодит угтвар нөхцөлийг бүрдүүлснээр 1994 онд НД-ын багц хуулиуд батлагдаж энэ чиглэлийн эрх зүйн орчин бий болжээ. Тэдгээрийг 1995 оноос мөрдөж эхэлсэн ба үүнээс хойш “Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай”, “Тэтгэмжийн доод хэмжээ тогтоох тухай” зэрэг хуулиуд шинээр батлагдан нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж байна.

Түүнчлэн нийгмийн даатгалын шинэ тогтолцоонд шилжин орсон цагаас хойш төрөөс нийгмийн даатгалын харилцаатай холбоотой асуудлыг бодлогын түвшинд ямагт анхааран үзэж, холбогдох бодлогын баримт бичиг, шийдвэрийг цаг тухайд нь гарган хэрэгжүүлж байна.

Нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй бодлогын баримт бичиг, хууль, эрх зүйн актууд, энэ чиглэлээр хэрэгжсэн болон хэрэгжиж буй төсөл, хийгдсэн судалгааны ажлыг тоймлон үзүүлбэл:

1.1. Нийгмийн даатгалын салбарын бодлогыг тодорхойлж буй баримт бичгүүд

№	Бодлогын баримт бичгийн нэрс	Огноо	Зорилго
1.	Нийгмийн хамгааллын салбарын стратегийн баримт бичиг	ЗГ-2003-239	Нийгмийн хамгааллын салбарын урт хугацааны хөгжлийн ерөнхий чиглэл, холбогдох яам, агентлагуудын ойрын болон дунд хугацаанд явуулах үйл ажиллагаа, авах арга хэмжээг тодорхойлох
2.	Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал	УИХ-1996-26	Нийгмийн даатгалын бие даасан тогтолцоо бүрдүүлэх
3.	Ахмад настны эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал үндэсний хөтөлбөр. 1999-2004, 2004-2008 он	ЗГ-1998-130 ЗГ-2003-271	Ахмад настны эрүүл мэнд нийгмийн хамгааллыг сайжруулах замаар тэдний амьдралын чанарыг дээшлүүлэх, нийгмийн дунд эрүүл, идэвхитэй амьдрах таатай орчин бүрдүүлэх
4.	Төрөөс тэтгэврийн шинэчлэлийн талаар 2021 он хүртэл баримтлах үндсэн чиглэл	УИХ-1999-38	Тэтгэврийн шинэчлэлийн бодлого хэрэгжүүлэх, бие даасан тэтгэврийн даатгалын сан бүрдүүлэх, хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжүүлэх, тэтгэврийн нэрийн данс нээх зарчмыг тодорхойлох
5.	Монгол Улсын Засгийн газрын 2008-2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр	УИХ-2008-35	Тэтгэврийн даатгалын сангийн менежментийг боловсронгуй болгох, Тэтгэврийн олон давхаргат тогтолцоонд шилжүүлэх, малчин, албан бус секторт хөдөлмөр эрхлэгч, ажилгүй иргэн, жижиг аж ахуй эрхлэгчийг нийгмийн даатгалд хамруулах асуудлыг судлан шийдвэрлүүлнэ.

1.2. Нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй Монгол улсын хуулиуд

№	НД-ын хуулиудын нэрс	Баталсан огноо	Нэмэлт, өөрчлөлт орсон байдал
1.	Нийгмийн даатгалын тухай хууль	1994-05-31	Нийт 20 гаруй удаа оруулсан ба сүүлийн удаа 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
2.	НДСангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль	1994-06-07	1999, 2000, 2002, 2003 он ба 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
3.	НДСангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай	1994-06-07	2000, 2004 он ба 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
4.	Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудыг хэрэглэх журмын тухай	1994-06-09	1996, 1997 он ба 2006 оны 7 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
5.	Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай	1994-06-13	1999, 2002, 2003, 2005 он ба 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
6.	НДСангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай	1994-07-05	2002 оны 4 дүгээр сарын 19-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
7.	НДСангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай, нийгмийн халамжийн сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулиудыг хэрэглэх журмын тухай	1997-01-16	Нэмэлт, өөрчлөлт ороогүй
8.	Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай	1999-06-11	Нэмэлт, өөрчлөлт ороогүй
9.	Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль	2002-04-25	2003, 2006, 2007 оны 6 дугаар сарын 20-ны өдрийн хуулиар оруулсан.
10.	Тэтгэмжийн доод хэмжээ тогтоох тухай	2002-11-20	Нэмэлт, өөрчлөлт ороогүй

1.3. Нийгмийн хамгааллын салбарт хэрэгжиж буй төсөл, хөтөлбөрүүд

№	Төсөл, хөтөлбөрийн нэр	Хэрэгжүүлж буй газар	Хугацаа
1.	“Тэтгэврийн тогтолцоог бэхжүүлэх” төсөл	АХБ, Сангийн яам, НХХЯ	2007-2008
2.	“Нийгмийн хамгааллын салбарын хөтөлбөр”	НХХЯ	2002-2008
3.	“Монгол улсад нийгмийн эрүүл мэндийн даатгалыг сайжруулах талаар салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, чадавхийг дээшлүүлэх”	ГТХАН, ОУХБ, ДЭМБ-ын консерциум, УНДЕГ	2009-2012

1.4. Нийгмийн даатгалын асуудлаар хийсэн судалгааны ажлын тойм

№	Судалгааны ажлын сэдэв	Гүйцэтгэсэн байгууллага, судлаачид	Гүйцэтгэсэн огноо
1.	Нийгмийн даатгалын тогтолцооны өнөөгийн байдал, цаашид сайжруулах арга зам	УИХ-ын дэргэдэх Бодлогын шинжилгээний төв	2008
2.	Эрүүл мэндийн санхүүжилтын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь	Нээлттэй нийгэм хүрээлэн, Бодлогын шинжилгээний төсөл, судлаач Д.Чимиддамба	2007
3.	Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанарын үнэлгээ ба чанарыг сайжруулах арга замууд	Нээлттэй нийгэм хүрээлэн, Бодлогын шинжилгээний төсөл, судлаач Л.Мөнх-Эрдэнэ	2007
4.	Нийгмийн даатгалын тэтгэврийн сангийн менежментийг боловсронгуй болгох нь	Нээлттэй нийгэм хүрээлэн, Бодлогын шинжилгээний төсөл, судлаач Т. Одончимэг	2007

ХОЁР. Нийгмийн даатгалын хуулиудын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдалд хийсэн үнэлгээ**2.1. Нийгмийн даатгалын хуулиудын хэрэгжилтийн талаархи олон нийтийн үнэлгээ, санаа бодол**

Уг асуудлыг авч үзэхдээ УИХ-ын Төсвийн Байнгын хорооны захиалгаар УИХ-ын дэргэдэх Бодлогын шинжилгээний төвийн судлаачдын 2008 онд хийж гүйцэтгэсэн “Нийгмийн даатгалын тогтолцооны өнөөгийн байдал, цаашид сайжруулах арга зам” сэдэвт судалгааны ажлын хүрээнд хийгдсэн олон нийтийн санал асуулгын судалгааны материалд тулгуурласан болно.

Өнөөгийн зах зээлийн харилцааны нөхцөлд ирээдүйн амьдралын түвшин, хүрэлцээ, хангамж харилцан адилгүй байдаг нь зүй ёсны хэрэг билээ. Энэ тохиолдолд иргэдийн ирээдүйн амьдралын баталгааг хангах, нийгмийн асуудлыг зохистой байдлаар шийдвэрлэх, тэднийг ажилгүйдэл, ядуурлаас хамгаалах цорын ганц найдвартай механизм нь нийгмийн даатгал болдог байна. Иймээс манай энэ удаагийн судалгааны нэг үндсэн зорилт нь олон нийтийн зүгээс Монголын НД-ын өнөөгийн тогтолцооны талаархи тэдний үнэлэлт, үнэлгээг тодруулан үзэх явдал байлаа.

Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудын хэрэгжилтийн байдлыг тодруулах үүднээс санал асуулгын судалгааны анхаарлын төвд юуны өмнө өнөөгийн нийгмийн даатгалын тогтолцоонд хандах **олон түмний хандлага, байр суурийн** асуудлыг тандан судлах шаардлагатай байлаа. Энэ дагуу “Өнөөгийн нийгмийн даатгалын тогтолцоо таны санаанд хэр нийцдэг вэ?” гэсэн асуултад нийт судалгаанд хамрагсадын 38,1 хувь нь нийцдэг харин дийлэнх нь буюу 61,9 хувь нь нийцдэггүй гэж хариулсан байна. Энд сонирхол татсан нэг зүйл бол аль ч оролцогч хариулж мэдэхгүй байна гэсэн хариултыг сонгоогүй байдал юм.

Энэ нь олон нийт хэдийгээр нийгмийн даатгалын тогтолцооны талаар ямар нэг ойлголтой байдаг ч иргэдийн эрх ашиг, сонирхолд тэр бүр хүрч нийцэж ажиллахгүй байгааг харуулж буй баримт мөн.

Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөл/НДҮЗ/ хэрхэн ажилладаг талаархи иргэдийн санал бодлыг тандаж үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна. Үүнд:

Судалгаанд хамрагсдын хувьд НДҮЗ-ийн тухай сонсож байсан боловч түүний үйл ажиллагаа, бодлого, чиглэлийн талаар сайн мэдэхгүй байна гэж 54,7 хувь, огт мэдэхгүй, сонсоогүй юм байна гэж 34,3 хувь, ер нь мэднэ гэсэн 10,9 хувь нь тус тус хариулцаажээ.

Энэ нь нэг талаас НД-ын үйл ажиллагааг зохицуулах төв байгууллага болох Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн үйл ажиллагаа олон түмэнд ил тод биш, энэ талын мэдээ, мэдээлэл

хангалтгүй байгааг, нөгөө талаас тус байгууллагын үйл ажиллагаа ямар түвшинд байгааг илтгэн харуулж байна гэж үзэж болох юм.

НД-ын тогтолцоотой шууд хамааралтай **иргэдийн нийгмийн хамгааллын** тухай асуудал ч бидний анхаарлын гадна орхигдоогүй.

“**Таны нийгмийн хамгаалал хэр баталгаатай вэ?**” гэсэн асуултын санал асуулгын дүнг нэгтгэхэд дийлэнх олонхи буюу судалгаанд хамрагсдын 53,1 хувь нь баталгаагүй, 22,9 хувь нь баталгаатай, 24 хувь хариулж мэдэхгүй байна гэсэн үзүүлэлт харагдаж байна. Эндээс үзвэл иргэдийн талаас илүү хэсэг нь нийгмийн даатгалын үйл ажиллагаа, түүнээс үүдэн гарсан нийгмийн хамгааллын талаар сэтгэл дундуур байдаг нь харагдаж байна.

Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудын хэрэгжилттэй холбоотой нэг чухал асуудал бол **иргэд, олон түмэн нийгмийн даатгалын үйлчилгээнд хэрхэн хамрагддаг байдлын тухай** асуудал юм. Энэ талаархи санал асуулгын судалгааны байдлыг манай иргэд нийгмийн даатгалын үйлчилгээнд хэрхэн хамрагддаг нь тодорхой байна.

Тухайлбал:

- *Та нийгмийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагддаг уу?* гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 76,3 хувь нь “тийм”, харин 23,7 хувь нь “үгүй” гэж хариулцгаажээ.
- *Та яагаад нийгмийн даатгалд хамрагдаагүй шалтгаанаа тодорхойлон бичнэ үү* гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчид дараахь байдлаар хариулт өгсөн нь сонирхолтой байна. Үүнд:
 1. Мэдэхгүйн улмаас – 31,9
 2. Бичиг баримт бүрдээгүй – 16,3
 3. Шаардлага байхгүй – 14,8
 4. Зав чөлөө болж өгөхгүй – 13,3
 5. Шилжүүлэг хийгдээгүйгээс – 7,4
 6. Бусад шалтгаанаар – 16,3 хувиар тус тус хариулсан байна.

Эндээс иргэдийн НД-ын үйл ажиллагаанд хамрагдахад хамгийн их саад болж буй бэрхшээл нь даатгалын ач холбогдол, үр шимийн талаар **мэдлэг, мэдээлэл муутай** /31,9 хувь/, холбогдох **бичиг баримтаа бүрдүүлж чаддаггүй** /16,3 хувь/ байдал харагдаж байна. Тиймээс иргэдийг нийгмийн даатгалын үйл ажиллагаанд бүрэн хамруулахын тулд дээрх асуудал, бэрхшээлийг арилган зохицуулах талаар даатгалын байгууллагууд санаачлага гаргах нь чухал юм.

Цаашилбал, өнөөгийн нийгмийн даатгал, тэр дундаа **тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг** олон нийт хэрхэн үнэлж байгааг тодруулан мэдэхийг хичээсэн юм.

Үүнтэй холбоотойгоор “**Өнөөдөр иргэдэд олгож буй нийгмийн даатгалын тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээ боломжийн гэдэгтэй Та санал нийлэх үү?**” гэсэн асуултанд санал асуулгын судалгаанд хамрагдагсад хариулсан байдлаас үзвэл дээрхи асуудлын талаар сэтгэл дундуур байдаг нь харагдаж байна. Тухайлбал, НД-ын нийт тогтолцоо нь санаанд нийцэхгүй гэж респондентүүдийн дийлэнх /61.9%/ үнэлсэн нь дээрхийг батлаж байгаа юм. Энэхүү доогуур үнэлгээнд ямар хүчин зүйл голлон нөлөөлж байгааг тандахад энд гол нь иргэдийн өнөөгийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээ нэлээд хүчтэй нөлөөлдөг гэж үзэж болохоор байна. Үүнийг ч статистикийн дүн шинжилгээ давхар нотлож байгаа юм/Хүснэгт 1/. Эндээс үзвэл нийгмийн даатгалын тогтолцооны талаархи олон нийтийн үнэлгээ нь НДС-гийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээтэй шууд хамааралтай болох нь харагдаж байна гэсэн үг юм. Харин энд нас, хүйс, боловсрол зэрэг хүчин зүйлийн нөлөө бага байгаа юм.

Энэ удаагийн судалгааны явцад **нийгмийн даатгалын тогтолцооны чанар, хүртээмжийн** талаарх үнэлгээ даатгалын төрөл бүрээр дараах байдлаар гарсан нь сонирхол татаж байна. /Хүснэгт 2/.

Хүснэгт 2. Нийгмийн даатгалын дараахь төрлийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийг үнэлнэ үү?

	сайн	Дунд	муу	Мэдэхгүй
Өндөр насны тэтгэвэр	28.4%	44.0%	13.1%	14.4%
Тахир дутуугийн даатгал	16.0%	31.1%	21.7%	31.3%
Тэжээгчээ алдсны	14.8%	28.8%	19.1%	37.3%
Эрүүл мэндийн даатгал	22.4%	32.7%	33.8%	11.2%
Ажилгүйдлийн даатгал	12.2%	22.1%	23.7%	42.0%

Хүснэгтээс үзэхэд өндөр насны тэтгэврийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж бусдаас харьцангуй илүү үнэлгээ авсан болно /Chi-Square=20.740; df=12; Sig.(2-sided)= .054/.

Харин эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн талаархи респондентүүдийн үнэлгээ нь үндсэндээ харилцан адилгүй байгаа ч сөрөг үнэлгээ /33.8%/ нь давамгайлж байгаа нь анхаарал татаж байна. Түүнээс гадна респондентүүд нийгмийн даатгалын үлдсэн бусад төрлүүдийг /тахир дутуугийн даатгал, тэжээгчээ алдсны даатгал, ажилгүйдлийн даатгал/ хангалттай хэмээн үнэлээгүй болно. /“Мэдэхгүй” гэсэн хариулт өндөр /31.3%-42.0% -ийн хооронд хэлбэлзэж байна/.

Нийгмийн даатгалын тогтолцооны хүрээнд олгогдож байгаа тэтгэмжийн талаархи респондентүүдийн үнэлгээ нь ихэнхидээ энэ талын мэдлэг хангалтгүй байгаагаар тодорхойлогдож байгаа нь хүснэгт 3-аас харагдаж байна. Харин судалгаанд оролцогчдын ихэнх нь жирэмсэний болон амаржсаны тэтгэмжийг нийгмийн даатгалын бүх төрлүүдээс хамгийн эерэгээр үнэлсэн /32.6%/ нь сонирхолтой юм. Энэ нь нэг талаас тухайн тогтолцооноос олгож буй тэтгэмжийн төрлийн хамрах хүрээ, үргэлжлэх хугацаа, мөн нөгөө талаас үйлчилгээний чанар, хүртээмж зэрэг хүчин зүйлүүдээс шалтгаалсан байна.

Нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хуваарилан зарцуулах зарчим нь нийгмийн даатгалын тогтолцооны шинэтгэлийн нэг томоохон асуудал болж байдаг. Санал асуулгад оролцогчдын 72.0 хувь нь нас, хүйс, боловсрол зэргийг харгалзахгүйгээр НДС-гийн хуваарилан зарцуулж байгаа хэлбэрийг өөрийн амьдралд шууд хамаатай гэж хариулсан байна.

Энэ байдал энэ удаагийн судалгааны дараагийн асуултын хариултаар давхар нотлогдож байна. Респондентуудын 40.1 хувь нь нийгмийн даатгалын шимтгэлийг одоо төлж байгаа хүнд олгох нь зүйтэй гэж үзэж байна /Хүснэгт 5/.

Хүснэгт 5. НД-ын шимтгэлийн хуримтлалыг хуваарилан зарцуулж байгаа нөхцлүүдийн алинтай Та санал нийлж байна вэ?

Нөхцөл	хувиар
1995 оноос өмнө гарсан хүнд олгох ёстой	15.0
Одоо төлж байгаа хүнд олгох ёстой	40.1
1960 оноос хойш төрсөн хүний дансанд хуримтлах ёстой	19.1
НД-ын зарим хэсгийн ЗГ зарцуулах ёстой	1.9
мэдэхгүй	23.9
Нийт	100.0

Хэдийгээр санал асуулгад оролцогчдын ихэнх нь нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хуримтлалын хуваарилан зарцуулах асуудлын хүрээнд дэх өнөөгийн өөрчлөлтийг дэмжиж байгаа боловч хэрэгжүүлэх арга замын талаар хүмүүсийн санал харилцан адилгүй байгаа юм /Хүснэгт 6/.

Хүснэгт 6. НДСанг ашигтай байдлаар өсгөх нь зүйтэй саналыг Та хэрхэн үзэж байна вэ?

Санал	хувь
Ашигтай бол зөв	38.1
Олны жишгийг дагана	10.5
Буруу	18.1
маш эрсдэлтэй	19.7
мэдэхгүй	13.6
Нийт	100.0

Хүснэгтээс үзвэл НДС-г ашигтай байдлаар өсгөх нь ерөнхийдөө зөв зүйтэй болохыг судалгаанд хамрагсдын дийлэнх /38.1%/ нь үзсэн нь сангийн эдийн засгийн чадавхийг нэмэгдүүлэх үүднээс түүнийг эргэлтэнд оруулах нь зах зээлийн эдийн засгийн утгаараа зөв гэж үзсэнтэй холбоотой юм. Нөгөө талаар үүнийг маш эрсдэлтэй, буруу алхам болох гэж үзэж байгаа респондентуудийн 37.8 хувь /нийлбэр дүнгээр/ үзсэн нь энэ асуудалд болгоомжтой хандаж байгаагийн илрэл юм.

Энэ бүхнийг дүгнэж үзвэл нийгмийн даатгалын тухай хуулиудын хэрэгжилтийн байдал манай хүмүүсийн хандах хандлага, үнэлэмж төдийлөн сайн биш байгаа нь харагдлаа. Энэ нь нийгмийн даатгалын талаархи хүмүүсийн мэдлэг, мэдээлэл хангалтгүй байгаагийн зэрэгцээ хууль эрх зүйн орчин төдийлөн боловсронгуй бус, ялангуяа даатгуулагчдын эрх ашиг, сонирхлыг шууд хамгаалдаг, даатгалын байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавьдаг, хариуцлага тооцдог механизм эрх зүйн актуудад тусгалаа олоогүйтэй холбоотой байна гэж үзэх үндэс байна.

2.2. Судалгааны байгууллагууд, судлаачдын хийсэн үнэлгээ, санал, зөвлөмж

Дээр 1.1 дэх хэсэгт нийгмийн даатгалын асуудлаар хийсэн судалгааны ажлуудын жагсаалтыг гаргасан билээ. Энэ хэсэгт эдгээр судалгааны дүгнэлт, дэвшүүлсэн санал, зөвлөмжийг танилцуулах зорилго тавьсан болно.

УИХ-ын дэргэдэх Бодлогын шинжилгээний төвөөс 2008 онд УИХ-ын Төсвийн байнгын хорооны захиалгаар “Нийгмийн даатгалын тогтолцооны өнөөгийн байдал, цаашид сайжруулах арга зам” сэдэвт судалгааг хийсэн бөгөөд дараахь санал, зөвлөмжийг тус судалгааны үр дүнд хийсэн байна. Үүнд:

- НДС-гийн санхүүгийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн хяналт тавих зохистой тогтолцоог бүрдүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгох.
- Шаардлагатай тохиолдолд авч ашиглах НД-ын эрсдэлийн болон нөөцийн сан бүрдүүлэх боломж нөхцөлийг судлан холбогдох хууль тогтоомжуудад энэ талын зохицуулалтыг хийх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Түүнчлэн НД-ын зарим төрлийн үйлчилгээг боловсронгуй болгон сайжруулах, эрх зүйн орчинг шинэчлэх шаардлага ч зүй ёсоор тавигдаж байгаа болно. Тухайлбал:

- НД-ын төрлүүд дотроос ихээхэн хүнд байдалд ороод байгаа тэтгэврийн даатгалын сангийн эрх зүйн орчны шинэтгэлийн асуудлыг онцгой анхаарах
- Тэтгэврийн нэрийн дансыг зохих ёсоор нь ажиллуулж түүний үйл ажиллагааг иргэдэд танилцуулах, мэдээлэл өгөх ажлыг эрчимжүүлэх.
- Тэтгэврийн даатгалын сангийн нийт орлогын 4.0 хувийг тусгай санд төвлөрүүлэх асуудлыг холбогдох хуульд өөрчлөлт оруулж шийдвэрлэх.
- Гадаад оронд хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллаж байгаа монгол иргэдийг НД-д даатгуулах хууль эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох.
- Хүн амын дундаж насжилттай уяалдуулан өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох эрх бүхий насыг шинээр тогтоох.

- Эрүүл мэндийн даатгалын тусламж үйлчилгээний хэмжээ, нэр төрлийг оновчтой болгох, гүйцэтгэлийг сайжруулахад чиглэсэн тууштай бодлого, эдийн засгийн хөшүүрэг байхгүй байгааг анхааран үзэж иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулийг боловсронгуй болгох.
- Гадаад орнуудын ижил мэргэжлийн байгууллагуудтай харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн бэхжүүлж, олон улсын НД-ын ололт, туршлагаас суралцаж, дэлхийн жишигт нийцсэн шинэ төрөл үйлчилгээг нэвтрүүлэх.
- Ажилгүйдлийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн доод хэмжээг 50 хувьд хүргэх, тэтгэмж олгох хугацааг олон улсын стандартад хүргэх зэрэг өөрчлөлтүүдийг нэн даруй хийх нь зүйтэй гэсэн байна.

Нээлттэй нийгэм хүрээлэнгээс санхүүгийн тэтгэлэг олгон хэрэгжүүлдэг бодлогын судалгааны төслийн хүрээнд хийж гүйцэтгэсэн судлаач Д.Чимиддамба, Л.Мөнх-Эрдэнэ, Т.Одончимэг нар нийгмийн даатгалын асуудлаар хийсэн тус тусын судалгааны ажилдаа тодорхой санал, дүгнэлтийг дэвшүүлжээ. Одоо эдгээрийг тоймлон авч үзье.

Судлаач Д.Чимиддамба “Эрүүл мэндийн санхүүжилтын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь” сэдэвт судалгааны ажилдаа эрүүл мэндийн даатгалын хэлбэр, зарчмыг авч үзэхийн зэрэгцээ улс орнуудад хэрэглэгддэг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг худалдан авах үйл ажиллагааны хоёр загвар, төлбөрийн аргуудыг тодорхойлсон байна.

Түүнчлэн эрүүл мэндийн үйлчилгээний санхүүжилттэй холбоотой дараахь дүгнэлтүүдийг хийжээ. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн санхүүжилт нь эрүүл мэндийн бодлоготойгоо уялдахгүй байна.
- Эрүүл мэндийн санхүүжилт нь тусламж үйлчилгээг хүн амд тэгш хүргэх боломжийг хязгаарлаж байна.
- Эрүүл мэндийн санхүүжилт нь тусламж үйлчилгээний чанар, үр ашгийг сайжруулахад чиглэгдэхгүй байна.

Судлаач Л.Мөнх-Эрдэнэ “Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанарын үнэлгээ ба чанарыг сайжруулах арга замууд” сэдэвт судалгааны ажилдаа Монгол улсын эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний чанар ба санхүүжилт, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанарыг судалсан олон улсын туршлага зэрэг асуудлыг авч үзсэн байна. Иргэний эрүүл мэндийн чанартай тусламж үйлчилгээ хүртэхэд нэг иргэнд ногдох эрүүл мэндийн зардал чухал үзүүлэлт болдог бөгөөд манай улсын нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал нь иргэдэд эрүүл мэндийн чанартай, тусламж үйлчилгээ, тухайлбал, эмнэлгийн өндөр чанартай тусламжийг үзүүлэхэд санхүүжилтын хэмжээ хангалтгүй байна. Учир нь манай улсын нэг иргэнд ногдох эрүүл мэндийн зардал нь байх ёстой үзүүлэлтээсээ даруй 1,8 дахин бага байна⁵⁷.

Эмч, эмнэлгийн ажиллагсдын цалин хөлс харьцангуй бага, орон нутагт ажиллаж буй эмнэлгийн мэргэжилтнүүдийн хангамж хүрэлцээгүй байгаа зэрэг нь тусламж үйлчилгээний чанар тааруу байгаагийн нэг шалтгаан мөн гэж судлаач үзсэн байна.

Судлаач Т.Одончимэг “Нийгмийн даатгалын тэтгэврийн сангийн менежментийг боловсронгуй болгох нь” сэдэвт судалгааны ажилдаа нийгмийн даатгалын салбарын бодлогын баримт бичигт бичиг баримтын судалгаа хийсэн байна.

⁵⁷ Л. Мөнх-Эрдэнэ “Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанарын үнэлгээ ба чанарыг сайжруулах арга замууд”, 2 дахь тал. www.openforum.mn

ГУРАВ. Нийгмийн даатгалын сангуудын хөрөнгийн бүрдүүлэлт, зарцуулалтын байдалд хийсэн шинжилгээ

3.1. Нийгмийн даатгалын сангуудын орлого, зарлага, хөрөнгийн үлдэгдлийн судалгаа

Нийгмийн даатгалын сангийн 2008 оны жилийн эцсийн санхүүгийн тайлангаар 2007 оноос ажил олгогчид 2,2 мянга, даатгуулагчид 143,3 мянгаар нэмэгдэж, 19,8 мянган ажил олгогч, 2 296,2 мянган иргэнийг нийгмийн болон эрүүл мэндийн даатгалд хамруулсан дүн гарчээ⁵⁸.

Даатгуулагчдын төрлөөр урд онтой харьцуулан харуулбал: /Мянга/

Даатгуулагчдын төрөл	2007 он	2008 он	Өөрчлөлтийн хувь
Аж ахуйн нэгж, байгууллагад ажиллагчид	484,8	539,7	11,3
Нийгмийн даатгалын сайн дурын даатгуулагч	51,1	62,5	22,3
Эрүүл мэндийн заавал болон сайн дурын даатгуулагчид	321,5	340,8	6,0
Эрүүл мэндийг төрөөс хариуцах даатгуулагчид	1 295,5	1 353,2	4,4
Дүн	2 152,9	2 296,2	6,7

2008 онд эрүүл мэндийн даатгалд 2.2 сая хүн хамрагдсанаас аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажиллагчид 24.2 хувь, төрөөс эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг хариуцах иргэд 58.8 хувь, малчин, оюутан, ажил хөдөлмөр эрхлээгүй иргэд 17.0 хувийг тус тус эзэлж байна.

2008 онд эрүүл мэндийн даатгалын хамралтыг 80.0-аас дээш хувьд хүргэх зорилт тавьж ажилласаны үр дүнд жилийн эцэст даатгалд шинээр 196.7 мянган хүн нэмэгдэж, хамралт нийтдээ 84.4 хувьд хүрч дэвшүүлсэн зорилтоо хэрэгжүүлсэн байна. Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн 2008 оны орлогын төлөвлөгөө бодит боломжоос харьцангуй өндөр хэмжээгээр батлагдсан, нөгөө талаас шимтгэл төлөгчдийн санхүүгийн төлбөр гүйцэтгэх чадвар суларсан үед нийгмийн даатгалын системийн хэмжээгээр шимтгэлийн жилийн орлогын төлөвлөгөөг 94.1 хувиар биелүүлсэн байна.

Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн орлогын төлөвлөгөөг сан тус бүрээр авч үзвэл тэтгэврийн даатгалын сан 91,0 хувиар, тэтгэмжийн даатгалын сан 90,4 хувиар, Эрүүл мэндийн даатгалын сан 92,7 хувиар, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сан 158 хувиар, ажилгүйдлийн даатгалын сан 87,9 хувиар тус тус биелэлттэй гарсан байна⁵⁹.

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлогын төлөвлөгөөний биелэлтийг хангуулах, даатгалын хамрах хүрээг өргөжүүлэх зорилгоор албан бус секторт ажиллагч, малчин, оюутны “Шимтгэл ногдуулалтын төлөвлөгөө”-г оны эхнээс батлуулан хэрэгжүүлснээр эдгээр иргэдийн даатгалын хамралт өмнөх оныхоос 22.9 мянган хүнээр, сангийн орлого 382.8 сая төгрөгөөр нэмэгдсэн байна.

⁵⁸ Нийгмийн даатгалын сангийн болон үйл ажиллагааны 2008 оны санхүүгийн тайлан. УНДЕГ-ын Санхүү бүртгэлийн газар. Нийгмийн даатгалын байгууллагын удирдах ажилтны 2009 оны зөвлөлгөөний материал.

⁵⁹ Ч.Алтанхуяг. Нийгмийн даатгалын салбарын 2008 оны ажлын үр дүн, санхүү, эдийн засгийн хүндрэл, бэрхшээлийн үед авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээ, цаашдын зорилт. <http://www.ndaatgal.mn/>

Нийгмийн даатгалын шинэ тогтолцоо бий болсноос хойшхи 14 жилийн хугацаанд түүхэндээ хамгийн өндөр буюу 280.2 тэрбум төгрөгийн шимтгэлийн орлого цуглуулж, даатгалын сангаас хамгийн их зарлага буюу 410.5 тэрбум төгрөгийн тэтгэвэр, тэтгэмж, эмчилгээ, үйлчилгээний зардал, төлбөрийг санхүүжүүлсэн байна⁶⁰.

Тэтгэврийн даатгалын сангаас гурван төрлийн тэтгэвэр авч байгаа 293.4 мянган хүнд 327.4 тэрбум төгрөгийн тэтгэвэр олгож, Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу Нийгмийн даатгалын сангаас олгож байгаа бүрэн тэтгэврийн доод хэмжээг 2008 оны 1 дүгээр сарын 1-ээс эхлэн 81000 төгрөгөөр, хувь тэнцүүлсэн тэтгэврийн доод хэмжээг 54.0 мянган төгрөгөөр тогтоож, тэтгэврийн хэмжээг 20 хувиар нэмэгдүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэн, тэтгэврийн нэмэгдэлд 56.5 тэрбум төгрөг зарцуулж, дундаж тэтгэвэр 96.4 мянгад хүрлээ.

Тэтгэмжийн даатгалын сангаас 110,0 орчим мянган даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны, жирэмсний амаржсаны, оршуулгын тэтгэмжид 13,5 тэрбум төгрөг, ажилгүйдлийн даатгалын сангаас 8,0 мянга орчим даатгуулагчийн ажилгүйдлийн тэтгэмжид 3,2 тэрбум төгрөг, сургалтын зардалд 39,7 сая төгрөг, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас 7200 иргэний тэтгэвэрт 13,7 тэрбум төгрөг, 3000 гаруй хүний хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж, нөхөн сэргээх төлбөр, рашаан сувилалын зардалд зориулан 468,7 сая төгрөг тус тус зарцуулсан байна. Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас даатгуулагчид үзүүлэх тусламж үйлчилгээний зардлын санхүүжилтийг хугацаанд нь шуурхай зохион байгуулж олгосны үр дүнд 1.6 сая хүний тусламж үйлчилгээний зардалд 50.8 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан нь өмнөх оныхоос 23.3 тэрбум төгрөгөөр буюу 84.7 хувиар өссөн байна. Улсын болон хувийн хэвшлийн эмнэлгээр үйлчлүүлсэн даатгуулагчийн тусламж үйлчилгээнд нийт зардлын 95.8 хувь буюу 46.0 тэрбум төгрөг, рашаан сувиллаар үйлчлүүлсэн даатгуулагчийн тусламж үйлчилгээнд 2.4 хувь буюу 1.2 тэрбум төгрөг, эмийн үнийн хөнгөлөлтөнд 1.8 хувь буюу 884.4 сая төгрөгийг тус тус зарцуулжээ⁶¹. Одоо НДС-ын 2004-2008 оны орлого, зарлага, үлдэгдлийн талаархи мэдээллийг доорхи хүснэгтээр үзүүлэе.

⁶⁰ Мөн тэнд

⁶¹ Ч.Алтанхуяг. Нийгмийн даатгалын салбарын 2008 оны ажлын үр дүн, санхүү, эдийн засгийн хүндрэл, бэрхшээлийн үед авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээ, цаашдын зорилт. <http://www.ndaatgal.mn/>

Нийгмийн даатгалын сангуудын орлого, зарлага, үлдэгдлийн талаархи мэдээлэл /тэрбум төгрөгөөр/

	Тэтгэврийн даатгалын сан			Тэтгэмжийн даатгалын сан			Эрүүл мэндийн даатгалын сан			Үйлдвэрлэлийн осол, Мэр/Шалт/Өвчний даатгалын сан			Ажилгүйдлийн даатгалын сан			НДСангийн нийт дүн		
	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)	Орлого	Зарлага	Зөрүү (+,-)
2004	112, 4	106, 6	5, 8	6, 9	4, 5	2, 3	28, 1	20, 9	7, 2	5, 1	4, 0	1, 0	3, 4	1, 0	2, 3	155,9	137,0	18,6
2005	124, 5	121, 0	3, 5	8, 2	5, 0	3, 1	32, 2	23, 6	8, 5	6, 0	4, 7	1, 2	4, 1	1, 2	2, 8	175,0	155,5	19,1
2006	164, 9	158, 8	6, 1	10, 6	5, 7	4, 8	41, 6	26, 5	15, 1	7, 7	6, 7	1, 0	5, 3	1, 6	3, 7	230,1	199,3	30,7
2007	241, 6	232, 7	8, 8	14, 6	7, 5	7, 0	52, 6	26, 1	26, 4	10, 4	10, 7	- 0,3	7, 2	1, 9	5, 2	326,4	278,9	47,1
2008	336, 6	327, 3	9, 3	12, 8	13, 4	-0,6	64, 5	50, 8	13, 7	19, 9	14, 5	5, 4	12, 4	3, 2	9, 1	446,2	409,2	36,9
Нийт /өссөн дүнгээр/	980,0	946,4	33,5	53,1	36,1	16,6	219,0	147,9	70,9	49,1	40,6	8,3	32,4	8,9	23,1	1 333,6	1 179,9	153,7

Дээрхи хүснэгтээс үзэхэд 2004-2008 онуудад нийгмийн даатгалын сангуудын орлого, зарлага тус тусдаа болон нийтдээ жилээс жилд өссөн дүн харагдаж байгаа ба зарлага гэдэгт нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр, тусламж, үйлчилгээнд зарцуулсан зардлыг оруулсан байна. Эндээс 2004 оны орлого, зарлагын дүнг 2008 оны мөнхүү үзүүлэлттэй сан тус бүрээр нь харьцуулан авч үзвэл тэтгэврийн даатгалын сангийн орлого 224,2 тэрбум төгрөгөөр буюу 2,9 дахин, зарлага 220,7 тэрбум төгрөгөөр буюу 3 дахин, тэтгэмжийн даатгалын сангийн орлого 5,9 тэрбум төгрөгөөр буюу 1,8 дахин, зарлага нь 8,9 тэрбум төгрөгөөр буюу 2,9 дахин, эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого 36,4 тэрбум төгрөгөөр буюу 2,2 дахин, зарлага нь 29,9 тэрбум төгрөгөөр буюу 2,4 дахин, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангийн орлого 14,8 тэрбум төгрөгөөр буюу 3,9 дахин, зарлага нь 10,5 тэрбум буюу 3,6 дахин, ажилгүйдлийн даатгалын сангийн орлого 9 тэрбум төгрөгөөр буюу 3,6 дахин, зарлага нь 2,2 тэрбум төгрөгөөр буюу 3,2 дахин тус тус өссөн байна.

Даатгалын сангуудын орлогын зарцуулагдаагүй үлдэгдлийн дүнг харьцуулан үзэхэд 2004-2008 оны нийт дүнгээр эрүүл мэндийн даатгалын сан хамгийн их буюу 70,9 тэрбум төгрөгний үлдэгдэлтэй, тэтгэврийн даатгалын сан 33,5 тэрбум, ажилгүйдлийн даатгалын сан 23,1 тэрбум, тэтгэмжийн даатгалын сан 16,6 тэрбум, ҮОМШӨ-ний даатгалын сан 8,3 тэрбум төгрөгний үлдэгдэлтэй байгаа дүн гарчээ.

Нийгмийн даатгалын сангаас зөвхөн тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр, тусламж, үйлчилгээнд зарцуулсан зарлагыг тооцсон дээрхи хүснэгтээс харахад зарлага нь орлогоосоо давсан тохиолдол хоёр удаа гарсан байна. Ерөнхийдөө дээрхи хоёр тохиолдлыг эс тооцвол сангууд жил бүр үлдэгдэлтэй байдаг ба тухайлбал, 2008 онд тэтгэмжийн сангаас бусад сангууд 13,7-9,1 тэрбум төгрөгний үлдэгдэлтэй, харин тэтгэмжийн сан 600 сая төгрөгний алдагдалтай дүн гарсан байна.

НД-ын сангуудын орлогын зарцуулагдаагүй үлдэгдлийн дүнг авч үзэхэд хамгийн их үлдэгдэлтэй сан нь эрүүл мэндийн даатгалын сан, дараа нь тэтгэврийн даатгалын сан, ажилгүйдлийн даатгалын сан, тэтгэмжийн, ҮОМШӨ-ний даатгалын сангууд орж байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл төлсөн боловч эмнэлэгт үзүүлэх болгонд нэмэлт төлбөр төлдөг, эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээ хангалтгүй талаар даатгуулагчдын зүгээс шүүмжлэл байнга гардаг атал эрүүл мэндийн даатгалын сан хамгийн их үлдэгдэлтэй байгаа нь анхаарал татаж байна.

3.2. Нийгмийн даатгалын сангуудын чөлөөт үлдэгдэл, хуримтлалын сангийн ашиглалтын талаархи мэдээллийн дүгнэлт

Улсын Нийгмийн даатгалын ерөнхий газраас Нийгмийн даатгалын сангуудын чөлөөт үлдэгдэл, хуримтлалын сангийн ашиглалтын талаар хавсралт №1 хүснэгтэд ирүүлсэн /2008 оны эцсийн байдлаар/ тайлангаас харахад нийт орлого 446 465.0, зарлага 409 522.1, чөлөөт үлдэгдэл 164 728.3 байгаа нь тус санд тодорхой хэмжээний нөөц хөрөнгө хуримтлагдах бололцоо байгааг гэрчилж байна.

Нийгмийн даатгалын чөлөөт үлдэгдэл, хуримтлалын сангийн ашиглалт

/2008 оны жилийн эцсийн байдлаар, сая төгрөгөөр/

		Орлого	Зарлага	Чөлөөт үлдэгдэл	Үүнээс		
					Арилжаан ы банкинд	ЗГ-ын бонд	МБанкны үнэт цаас

1	Тэтгэврийн даатгалын сан	336 692.1	327 385.6	29 124.3	1 995.2		
2	Тэтгэмжийн даатгалын сан	12 840.3	13 493.3	25 141.3	12 549.4		
3	Эрүүл мэндийн даатгалын сан	64 541.8	50 840.4	67 112.4	38 248.7		
4	Үйлдвэрлэлийн осол, м/ш/ө даатгалын сан	19 964.1	14 553.7	14 143.9	1 099.7		
5	Ажилгүйдлийн даатгалын сан	12 426.7	3 249.1	29 206.4	19 407.0		
	Нийт	446 465.0	409 522.1	164 728.3	73 300.0		

Эндээс харахад ялангуяа Эрүүл мэндийн даатгалын санд 67 112.4, Ажилгүйдлийн даатгалын санд 29 206.4 төгрөгийн чөлөөт үлдэгдэл байгаа нь бусад сангуудаас харьцангуй илүү байна. Эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээг даатгуулагчдын зүгээс байнга шүүмжилж байхад Эрүүл мэндийн даатгалын сан ихээхэн үлдэгдэлтэй байгааг 2 чиглэлээр тайлбарлаж болохоор байна.

1. ЭМД-ын үйлчилгээ хүндээ хүрч үйлчлэхгүй байгаа

2. ЭМД-ын тухай хуулийн 12.5-д заасан 10-15 хувийн төлбөрийг даатгуулагч өөрөө хийх шаардлагагүй байна.

Ажилгүйдлийн даатгалын санд төвлөрсөн мөнгөний үлдэгдэл их байгаа нь ажилгүйдлийн даатгалын талаар сургалт сурталчилгаа хангалтгүй хийдэг, ажилд зуучлах талаар дорвитой ажил зохиохгүй байгаатай холбоотой гэж үзэж болно. Нөгөөтэйгүүр ажилгүй болсон хүмүүс Хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд бүртгүүлэх хугацаа богино байгаа болон ажил олгогчоос энэ тухай тайлбарлахгүй байгаатай холбоотой байна.

Чөлөөт үлдэгдлийн нийт дүн болох 164 728.3 төгрөгөөс 72 300.0 төг-ийг арилжааны нилээд олон банкинд харилцан адилгүй хугацаатай, янз бүрийн хувийн хүүтэй өсгөхөөр хадгалуулсан байна. Энэхүү хадгаламжийн хугацаа болон хүүний талаархи мэдээллийг УНДЕГ-аас ирүүлээгүй болно.

№	Хадгалагч банк	Хадгаламжийн хэмжээ	Хугацаа	Хүү
1	Улаанбаатар хотын банк	9 000 000 000.00		
2	Капитал банк	14 000 000 000.00		
	Зоос банк	12 000 000 000.00		
	Анод банк	2 000 000 000.00		
	Монгол шуудан банк	5 100 000 000.00		
	Капитрон банк	6 000 000 000.00		
	Үндэсний хөрөнгө оруулалтын банк	3 000 000 000.00		
	Хаан банк	15 000 000 000.00		
	Хадгаламж банк	3 000 000 000.00		
	Худалдаа хөгжлийн банк	3 000 000 000.00		
	Нийт	72 300 000 000.00		

Тайлбар: Зоос банкны хадгаламжийн данснаас 1 тэрбум төгрөгийг 2009 оны 1 дүгээр сарын 26-ны өдөр Төв төрийн сан банкны 900090003 тоот тэтгэмжийн даатгалын сангийн харилцах дансанд оруулсан болно.

Хуримтлалын сан байгуулаагүй ба Монгол банкны үнэт цаас болон Засгийн Газрын бонд худалдан аваагүй байна.

ДӨРӨВ. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН ТЭТГЭВРИЙН ДААТГАЛЫН ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААР

4.1. ЯПОН УЛС

Японд 1961 оны 4 сараас эхлэн мөрдөгдсөн Үндэсний тэтгэврийн тухай хуулиар суурь тэтгэвэр, нэмэгдэл тэтгэвэр гэсэн 2 шатлалтай байхаар зааж хэрэгжүүлсэн байна. Түүнчлэн бүх иргэдийг хамарсан үндэсний суурь тэтгэврийн даатгал, хувийн компанид ажиллагчдыг хамарсан ажиллагчдын тэтгэврийн даатгал, төрийн үйлчилгээний болон зарим салбарын ажиллагчдыг хамарсан харилцан туслалцааны /хоёр талын/ тэтгэврийн даатгал гэсэн 3 хэсэгтэй тэтгэврийн даатгалын систем үйлчилж байна.

Нэгдүгээр хэсэгт: хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, фермер, оюутан, ажилгүйчүүд гэх мэт 2, 3 дугаар хэсэгт хамрагддаггүй бүх хүмүүс хамрагддаг бөгөөд тэдгээр нь тэтгэврийн даатгалд 20-60 нас хүртэл сар бүр 13300 иен /2000оныхоор/ төлдөг.

Хоёрдугаар хэсэгт: 5-аас дээш ажлын байртай хувийн секторын бүх ажиллагчид, төрийн үйлчилгээний ажилтнууд хамрагдана. Энэ бүлгийн хүмүүс үндэсний тэтгэврийн даатгалд тусгайлан шимтгэл төлдөггүй, харин хөдөлмөр эрхлэлтийн хөтөлбөрийн дагуу ажиллагчдын тэтгэврийн даатгалд тусгай журмын дагуу цалингийн сүлжээнээс хамааралтайгаар 8,675% /уурхайчид, далайчид 9,575%/ийн шимтгэл төлнө.

Гуравдугаар хэсэгт: 2 дугаар хэсэгт хамрагдагчдын ар гэрийн ажил хийдэггүй хүмүүс хамрагдана. Эдгээр хүмүүс шимтгэл төлөхгүй, ажил олгогч, ажиллагчдын шимтгэл төлөх нөхцөл хангагдсан нөхцөлд тэтгэвэр авах эрх нээгдэнэ.

Японы тэтгэврийн даатгалын сангаас өндөр насны, тахир дутуугийн, тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр олгодог нь манайхтай адил байна. Японд Үндэсний суурь тэтгэвэр /65 наснаас сард 67000 иен/, Ажиллагчдын өндөр насны тэтгэвэр, Ажиллагчдын гэр бүлийн хүний /жилд 231400 иен, бусад хүүхэд бүрт 77100 иен/ тэтгэвэр, хувийн тэтгэвэр ба орлогын хамгаалалтын бусад хэлбэрүүд үйлчилж байна.

Эрүүл мэндийн даатгал Японд төрийн эрүүл мэндийн даатгалын систем үйлчилдэг. Одоо 1994 онд батлагдсан эрүүл мэндийн даатгалын хуулиар энэ харилцааг зохицуулж байна. Үндэсний эрүүл мэндийн даатгал, ажиллагчдын эрүүл мэндийн даатгал гэсэн 2 хэсэгтэй.

Үндэсний эрүүл мэндийн даатгалд ажиллагчдын болон байгууллага, хот, тосгодын орон нутгийн тусгай хөтөлбөрт хамрагдаагүй бүх иргэд хамрагдана. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг хамардаг үндэсний эрүүл мэндийн даатгалын тусгай систем ч энд багтана. Жирийн даатгуулагчдын жилийн шимтгэлийн дундаж хэмжээ 80202 иен, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийнх 166608 иен байдаг. Бага орлоготой иргэдийн шимтгэлийн 30-70%-ийг хөнгөлөх хөтөлбөрт хамруулдаг. Энэ төрөлд ажил олгогч шимтгэл төлөхгүй, харин Засгийн газар эмнэлгийн зардлын 50%, захиргааны зардлыг бүрэн хариуцдаг. Үндэсний эрүүл мэндийн даатгалаас зөвхөн эмчилгээний зардлын зарим хэсгийг олгодог. Эмчилгээний зардлын 30%-ийг иргэн өөрөө хариуцах бөгөөд дээд хэмжээ нь 63800 иен, бага орлоготой бол 34400 иен байдаг. Даатгуулагч эмнэлгийн хоолны зардлаа /хоногт 760 иен/ өөрөө хариуцна.

Ажиллагчдын эрүүл мэндийн даатгалд 5-аас дээш ажлын байртай хувийн компаний ажиллагчид заавал бусад нь сайн дураар хамрагдана.

4.2. ФРАНЦ УЛС

Францад хөдөлмөр эрхэлдэг бүх хүмүүс даатгалд хамрагддаг. Гэхдээ хөдөө аж ахуй, уул уурхай, төмөр зам, нийтийн аж ахуй, төрийн албан хаагчид, далайчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид тусгай системээр даатгуулна. Даатгуулагч орлогоосоо 6,55% тэтгэврийн даатгалд, гэрбүлийн хүний тэтгэмжийн даатгалд 0,1%-ийн шимтгэл төлнө. Ажил олгогч ажиллагчдын шимтгэл төлөх орлогоос 8,2%-ийн шимтгэл төлдөг. Шимтгэл төлөх ордлогын дээд хэмжээг тогтоодог байна.

Өндөр насны тэтгэвэр тэтгэмжийг 60 нас хүрсэн, 150-иас дээш улиралд шимтгэл төлсөн даатгуулагчид хамгийн их орлоготой ажилласан 25 жилийн дундаж цалингаас 25-50%-иар тогтоон олгодог. Өндөр насны үндсэн тэтгэвэр дээр тогтмол болон гэр бүлийн нэмэгдэл тэтгэврийг 65-аас дээш насны ханд олгодог.

Бага тэтгэвэртэй иргэдийн орлогыг өсгөх зорилгоор 65 насанд хүрсэн тэтгэвэр авагчдын жилийн орлого нь 6997,74 /гэр бүлтэй бол 12257,01/ еврогоос доош орлоготой тэтгэвэр авагчид жилд 2807,72 еврогийн тэтгэмж олгоно.

Бага орлоготой тэтгэвэр авагчид жилд 4024,86 /гэр бүлтэй бол 6641,57/ еврогийн нэмэгдэл тэтгэврийг тусгай нөхцөл /иргэний харъяалал г.м./- ийн дагуу олгоно.

Эрүүл мэндийн даатгал: Францад 1999 онд батлагдсан эрүүл мэндийн даатгалын хуулиар энэ харилцааг зохицуулж байна. Ажил эрхэлдэг бүх хүмүүс, тэтгэврийнхэн, зарим ажил эрхэлдэггүй хүмүүс хамрагддаг. Хөдөө аж ахуй, уул уурхай, төмөр зам, нийтийн аж ахуй, төрийн албан хаагчид, далайчид, хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг хүмүүст тусгай систем үйлчилдэг. Хөдөлмөрийн чадвартай ажил эрхэлдэггүй хүмүүс сайн дураараа даатгалд хамрагдана. Ажиллагчид орлогоосоо 6,8%-иар, тэтгэврээс 1,4%-иар, ажилгүйчүүд доод орлогын хэмжээнээс 2%-иар, ажил олгогч цалингийн сангаасаа 12,8%-иар шимтгэл төлнө. Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас өвчлөлийн, эхчүүдийн эмнэлгийн тэтгэмжийг санхүүжүүлдэг. Эмчилгээний зардлын 70-80%-ийг гаргана.

4.3. БНСУлс

БНСУ-д Үндэсний тэтгэврийн даатгалд 18-59 насны бүх иргэд хамрагддаг. Төрийн албан хаагчид, ажиллагчид, хувийн сургуулийн багш, цэргийн бие бүрэлдэхүүнд тэтгэврийн тусгай тогтолцоо үйлчилдэг байна. Ажиллагчид сарын орлогоосоо 4,5%, ардын аж ахуйтан, загасчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид сарын орлогоосоо 6%, Ажил олгогч даатгуулагчийн орлогын дүнгээс 4,5%-ийн шимтгэл төлнө. Суурь тэтгэвэр тогтоох үнэлгээ нь даатгуулагчийн сүүлийн 3 жилийн сарын дундаж орлого буюу даатгуулсан бүх хугацаанд төлсөн шимтгэлийн дүнг 1,8 дахин нэмгдүүлсэнтэй тэнцэнэ. Засгийн газар захиргааны зардлын зарим хэсэг, загасчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн шимтгэлийн хагасыг хариуцдаг.

Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг 20-иос доошгүй жил төлсөн, 60 нас хүрсэн даатгуулагч өндөр насны бүрэн тэтгэвэр тогтоолгох эрхтэй. 2033 онд тэтгэвэр тогтоох насыг 65-д хүргэхээр төлөвлөж байгаа.

Тэтгэврийн хэмжээг суурь тэтгэвэр тогтоох үнэлгээний 47,5 %-иар тогтоох бөгөөд даатгалд хамрагдсан 10 жилээс дээшхи жил тутамд суурь тэтгэвэр тогтоох үнэлгээний 5 %-иар бодож нэмэгдэл олгодог байна.

Эрүүл мэндийн даатгал.

БНСУ-д 2002 онд батлагдсан хуулиар энэ харилцааг зохицуулж байна. Эрүүл мэндийн даатгалд бүх иргэд хамрагдах бөгөөд бага орлоготой иргэдийг тусгай хөтөлбөрт хамруулдаг байна. Даатгуулагч сарын цалингаасаа 1,815%-иар, ажил олгогч сарын цалингийн нормативт сангаас 1,815%-иар, Засгийн газар төрийн албан хаагчдын 1,815%-иар, хувийн сургуулийн ажиллагчдын төлөө 0,726%-иар, сургууль ажиллагчдынхаа төлөө 1,095%-иар шимтгэл төлнө. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн тэтгэмжийн 40%-ийг төсвөөс, 10%-ийг тамхины татвараас улс төлнө. Зардлын хуваарилалтыг хийхдээ эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлсэн бол 20%, гадуур нарийн мэргэжлийн эмнэлгээр

үйлчлүүлсэн бол 50%, мэргэжлийн эмнэлгээр үйлчлүүлсэн бол 45%, ердийн эмнэлгээр үйлчлүүлсэн бол 40%, клиникээр үйлчлүүлсэн бол 30%-ийн зардлыг даатгуулагч болон ар гэрийнхэнд нь олгодог байна. Нэг үгээр хэлбэл өрхийн эрүүл мэндийн даатгалын систем үйлчилж байна.

4.4. ШВЕД УЛС

Швед улс нь нийгмийн хамгааллын талаар иргэдийн амьдралын баталгааг хангаж, сэтгэл хангалуун аж төрөх бололцоог бүрдүүлсэн орнуудын нэг. 1999 оноос нийгмийн даатгалын шинэчлэл хийж байгаа юм. Тэтгэврийн систем гэхэд хуучин-хуваарилалтын систем, шинэ буюу хуваарилалт-хуримтлалын систем хосолсон 5 төрөл хэлбэртэй байна.

Шведийн нийгмийн даатгалын тогтолцооны шинэчлэл нь 1937 оноос өмнө төрсөн хүмүүсийн хуучин системээр, 1938-1953 онд төрсөн хүмүүс хуучин системээс шинэ системд аажмаар шилжих механизмаар, 1954 оноос хойш төрсөн хүмүүс шинэ системээр тэтгэврийнхээ асуудлыг шийдвэрлүүлж байна.

Тэтгэврийн даатгал: Шведэд иргэд төрсөн оноосоо шалтгаалан хуучин системийн бүх нийтийн тэтгэвэр, орлогын тэтгэвэр, шинэ системийн орлогын тэтгэвэр, шимтгэлийн тэтгэвэр, баталгаат тэтгэвэрт хамрагддаг. Эдгээр 5 төрлийн тэтгэвэр нь бүх нийтийг хамарсан 2 шатлалтай. Эхнийх нь бүх иргэдэд адил хэмжээний суурь тэтгэвэр олгодог бол дараагийнх нь хувь хүний даатгалд хамрагдсан нөхцөл, төлсөн шимтгэлийн хэмжээнээс хамаарч нэмэгдэл орлого бий болгох зорилготой.

Тэтгэврийн даатгалын санг бүрдүүлэхэд ажилтан үнэлгээт орлогын 7%-иар шимтгэл төлдөг бол хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид 10,21 %-иар мөн орлогоос шимтгэл төлнө. Үнэлгээт орлого гэдэг нь суурь /доод/ орлогыг 7,5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцдэг. Ажил олгогч цалингийн сангаасаа 10,21 %-иар шимтгэл төлнө. Ажил олгогч ба даатгуулагчийн төлсөн шимтгэлийн 16%-ыг орлогын тэтгэвэрт, 2,5%-ийг шимтгэлийн тэтгэвэрт зарцуулдаг байна.

Засгийн газар шинэ системийн баталгаат тэтгэвэр, хуучин системийн бүх нийтийн тэтгэврийн хагас зардлыг хариуцдаг. Тэтгэврийн даатгалын төрөл нь манайхтай адил боловч шинэ системийн үед тахир дутуугийн болон тэжээгчээ алдсаны тэтгэврийн тусгай журмаар зохицуулж байна.

Өндөр насны тэтгэвэр: Мөн л 5 төрөлтэй байна.

Хуучин системийн бүх нийтийн тэтгэвэрт 16-64 насандаа 40 жил Шведийн иргэн байсан, эсвэл 30 жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн бөгөөд 3-аас доошгүй жил Шведийн иргэн байсан иргэн хамрагдана. Тэтгэвэр тогтоох насны хязгаар нь 60-70 нас байх бөгөөд 60-64 насанд бууруулах, 65-70 насанд өсгөх механизмтай.

Хуучин системийн орлогын тэтгэвэрт 3-аас дээш жил шимтгэл төлсөн 65 насанд хүрсэн иргэн хамрагдах бөгөөд Бүрэн тэтгэвэр авах нөхцөл нь 30 жил шимтгэл төлсөн байх ёстой. Мөн 60-64 насанд бууруулах, 65-70 насанд өсгөх механизм үйлчилдэг.

Шинэ ситемийн орлогын тэтгэвэрийг 16 наснаасаа орлогоо тайлагнах системд хамрагдсан байх нөхцөлтэй. Төлсөн нийт шимтгэлийн дүнг амьжиргааны өртгийн өсөлт зэрэг бусад хүчин зүйлээс хамаарах орлогын нэмэгдэх хэмжээг цалингийн дундажийн ирээдүйн өсөлтийн "норм"-ыг үндэслэн нэмэгдүүлж тооцох журамтай.

Шинэ системийн шимтгэлийн тэтгэвэрт 16 наснаасаа орлогоо тайлагнах системд хамрагдсан /шимтгэл төлсөн/ хүмүүс хамаарна. Тэтгэврийн хэмжээг даатгуулагчийн төлсөн шимтгэл дээр хувийн, хамтарсан, тогтмол зэрэг бусад хэлбэрээр нэмэгдсэн шимтгэлийн орлогыг нэмэгдүүлж тооцох журамтай.

Шинэ системийн баталгаат тэтгэвэрт 3 жилээс дээш хугацаанд Шведийн иргэн байсан бүх иргэн хамрагдана. Шведийн бүх нийтийн болон орлогын тэтгэврийн аль аль нь 61-64 насандаа тогтоолсон бол 0,5%-иар буурах, 65-70 насандаа тогтоолгосон бол 0,7 %-иар сард нэмэгдэх механизмаар дамжиж тэтгэвэр тогтоолгох насыг зохицуулдаг онцлогтой.

4.5. МОНГОЛ УЛС

Монгол улс 1995 оноос нийгмийн даатгалын шинэ тогтолцоонд шилжихдээ эв санааны нэгдлийн буюу хуваарилалтын тогтолцоог сонгосон бөгөөд 1999 онд батлагдсан тэтгэврийн даатгалын нэрийн дансны тухай хуулиар хуваарилалт, хуримтлал хосолсон тогтолцоонд аажмаар шилжих эрх зүйн үндсийг тавьж, 1960 оны 1дүгээр сарын 1-нээс хойш төрсөн хүмүүсийн хувьд 2000 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн нэрийн дансыг хөтөлж эхэлсэн байна. Харин малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, албан бус секторт ажиллаж байгаа хүмүүсийн хувьд нэрийн данс нээхэд зарим бэрхшээл тулгарч байгаа юм. Даатгуулагчийн нэрийн дансны тогтолцоонд шилжихэд дор дурдсан ажилбаруудыг гүйцэтгэх ёстой:

- 1960 оноос хойш төрсөн даатгуулагч бүрт хуулийн 3 дугаар зүйлд заасны дагуу нэрийн данс нээх

- 2000 оноос өмнө хөдөлмөр эрхэлж байсан хүний хувьд нэрийн дансны эхний үлдэгдлийг хуулийн 5 дугаар зүйлд заасны дагуу тооцож гаргах

- Даатгуулагч тус бүрийн өөрийнх нь болон түүний нэрийн өмнөөс ажил олгогчынх нь төлсөн бүх шимтгэлийг дансанд бүртгэх

- Нэрийн дансны эхний үлдэгдэл ба түүний орлогод жилд нэг удаа хуулийн 6 дугаар зүйлд заасны дагуу хүү тооцож өсгөх

- Жил бүрийн эцэст өнгөрсөн онуудын болон тухайн жилийн шимтгэлийн орлогыг инфляци болон цалингийн бодит өсөлттэй уялдуулан индексжүүлэх

- Даатгуулагчид Нийгмийн даатгалын төв байгууллагаас баталсан журмын дагуу нэрийн дансны орлого, зарлагын талаархи мэдээллийг хүргэх

- Тэтгэврийг хуулийн 8 дугаар зүйлд заасны дагуу тооцож зарлагыг бүртгэх

- Тэтгэврийн индекслэлийг бүртгэх

Нэрийн дансны үндсэн зарчим нь иргэдийн авах тэтгэврийн хэмжээ нь түүний төлсөн шимтгэл, нэмэгдсэн орлогын хэмжээтэй нь дүйж байх явдал юм. Харин даатгуулагч хэд наслахаас үл хамааран тэтгэвэр авах ёстой гэсэн зарчим бол хэвээр үлдэнэ. Хуваарилалт-хуримтлалын тогтолцоонд шилжсэн үед хөтөлбөрийн дагуу хуримтлагдсан шимтгэлийн орлогын зарим хэсгийг /3%/ 2005 оноос эхлэн үнэт цаасны хөрөнгө оруулалтад зарцуулахаар зохицуулсан байна. Төрөөс тэтгэврийн шинэчлэлийн талаар 2021 он хүртэл баримтлах үндсэн чиглэлд зааснаар 2005 оноос шинэ тогтолцоонд шилжиж, нэрийн данснаас тахир дутуугийн болон тэжээгчээ алдсаны тэтгэврийг олгохоор зохицуулсан.

Тэтгэврийн даатгалын хуримтлалын тогтолцоо нь улс орнуудад бүрэн хэрэгжиж үр ашиг нь мэдрэгдэж нотлогдоогүй, Швед, Латви, Литви зэрэг орнуудад манай нэгэн адил нэврүүлж эхэлж байгаа шинэ тогтолцоо юм.

Манай улсын хувьд шинээр нэвтрүүлж эхэлсэн тогтолцооныхоо нэр хүндийг унагахгүй байхын тулд анхаарвал зохих цөөнгүй асуудал тулгарч байгаа нь энгийн даатгуулагчийн хувьд ч улам бүр тод мэдрэгдэх боллоо. Тэтгэврийн даатгалын нэрийн дансны мэдээллийг даатгуулагчид хүргүүлэх, сангийн чөлөөт үлдэгдлийг банкинд хадгалуулж өсгөх үйл ажиллагааны журам нь шаардлага хангахгүй байгаа, орлогод тооцсон хүү ил тод бус байгаа зэрэг дутагдал үргэлжилсээр байна. Нөгөө талаар Тэтгэврийн даатгалын хуваарилалтын болон хуваарилалт-хуримтлалын тогтолцоонд шилжих зааг үед ижил орлого, адил нөхцөлтэй даатгуулагчдын тогтоолгох тэтгэврийн хэмжээ нь хоорондоо эрс ялгаатай байж болох төлөв ажиглагдаж байна. Манайд хэрэгжүүлж байгаа тэтгэврийн даатгалын шинэ, хуучин тогтолцооны зарчим, тэтгэвэр тогтоох аргачлалын ялгаатай холбогдон хэдхэн хоногийн зөрүүтэй төрсөн даатгуулагчийн тогтоолгох тэтгэврийн хэмжээ нь хоорондоо ихээхэн зөрүүтэй байж болохыг Дэлхийн банкны шинжээч Ларри Томсон “2014 оны 12 дугаар сарын 31-нд 55 нас хүрэх даатгуулагчийн тогтоолгох тэтгэвэр, 2015 оны 1 дүгээр сарын 1-нд 55 нас хүрэх даатгуулагчийн тогтоолгох тэтгэвэр хоорондоо асар их зөрүүтэй байна” гэж тэмдэглэжээ. Энэ нь тэтгэврийн даатгалын шинэ тогтолцооны үзэл баримтлал, санхүүгийн тооцоо нь хэр зэрэг үндэслэлтэй болохыг дахин хянаж үзэхийг шаардаж байна. Ингэж тэтгэврийн даатгалын

хуваарилалт-хуримтлалын шинэ тогтолцооны нэр хүндийг унагах нөхцлийг бүрдүүлэхэд сонгуулийн амлалтаар хэрэгжүүлсэн, даатгуулагчид ихээхэн таалагдаж байгаа шимтгэлийн хувь хэмжээг бууруулж тогтоосон шийдвэр ч жинтэй нөлөө үзүүлсэн нь харагдаж байна.

Дээр дурдсанаас үндэслэн шинэ тогтолцоонд шилжих үеийн шинэ, хуучин аргачлалаар тогтоосон тэтгэврийн зөрүүг багасгах арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна. Эс тэгвэл тэтгэврийн шинэ тогтолцооны нэр хүнд нэг мөсөн унахад хүрч болзошгүй байна.

ТАВ. НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН ХУУЛИУДЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ЯВЦАД ГАРЧ БУЙ ТУЛГАМДСАН АСУУДЛУУД, ХЭРХЭН ШИЙДВЭРЛЭХ ТАЛААРХИ САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

5.1. Судалгааны дүгнэлт- Нөхцөл байдлын үнэлгээ

Монгол улс төрийн нийгмийн хамгааллын тогтолцоо, үйлчилгээнээс зах зээлийн үеийн нийгмийн даатгалын тогтолцоо, үйлчилгээний хэлбэрт тууштай шилжин орж энэхүү шинэ тогтолцооны эрх зүйн үндэс тавигдсан ба улмаар түүнийг дэлхийн зарим улсын жишгийн дагуу улам боловсронгуй болгох үйл ажиллагаа эхлүүлээд байна.

“Нийгмийн даатгалын тогтолцоо, эрх зүйн орчин” сэдэвт судалгааны хүрээнд судалж үзсэн баримт материал, мэдээлэлд үндэслэн дараах дүгнэлтийг хийж болно. Үүнд:

1. Өнөөдөр нийгмийн даатгалын шинэ тогтолцооны баттай үндэс бүрэлдэн бий болсон боловч түүнийг өнөөгийн цаг үеийн байнга өөрчлөгдөж буй орчин, зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны өсөн нэмэгдэж байгаа хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн шинэчлэн боловсронгуй болгох зайлшгүй нөхцөл, тулгамдсан асуудлууд байсаар байна.
2. Нийгмийн даатгалын тухай багц хуульд 2008 онд нэлээд томоохон нэмэлт, өөрчлөлт орж нийгмийн даатгалын сангийн орлого, зарлагыг НД-ын сангийн төсвийн тухай хуулиар баталж байх болсноор сангийн бие даасан байдлыг хангах нөхцөл бүрдэж, даатгалын хамралтыг өргөтгөх, даатгалын сангаас нийлүүлэх бүтээгдэхүүний нэр төрлийг олшруулах, хэмжээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр эрх зүйн орчин бий болсон хэдий ч УНДЕГ-аас НД-ын сангуудын чөлөөт үлдэгдэл, хуримтлалын сангийн ашиглалтын талаар 2008 оны эцсийн байдлаар гаргасан мэдээллээс үзэхэд нийт 164 728,3 сая төгрөгний чөлөөт үлдэгдлээс 73300,0 сая төгрөгийг арилжааны банкинд байршуулсанаас өөрөөр хуримтлалын хэмжээг нэмэгдүүлэх бусад арга хэлбэрийг ашиглаж эхлээгүй байна.
3. НД-ын хамралтын хүрээг өргөжүүлэх асуудал тулгамдсан хэвээр байна. Тухайлбал, олон тооны малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, албан бус секторынхон НД-д хамрагдахгүй хоцорч байгаа ба малчид, албан бус секторт ажиллагчдын ажил хөдөлмөрийн онцлог болон орлогын тогтворгүй байдлаас шалтгаалж НД-д хамруулах ажил үр дүнд хүрэхгүй байна.
4. Тэтгэвэрийн даатгалын хүрээнд шийдвэрлэвэл зохих тулгамдсан олон асуудал бий болжээ. Тэтгэвэр авагчдын орлогыг нэмэгдүүлэх, даатгалын шинэ төрөл, тогтолцоог нэвтрүүлэх, шимтгэлийн хэмжээ, тэтгэвэр тогтоолгох нас, хөнгөлөлт үзүүлэх нөхцөлийг сайжруулах зэрэг нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн зүй тогтолд нийцсэн олон асуудлыг харгалзан шинэчлэл өөрчлөлт хийх шаардлагатай болсон байна.
5. Тэтгэврийн нэрийн дансанд хуримтлагдаж буй шимтгэл үнэгүйдлээс бүрэн хамгаалагдаагүй, даатгуулагч нь нэрийн дансан дахь хуримтлалаа бүрэн захиран зарцуулах, гэрээслэлийн дагуу өв залгамжлагчдаа шилжүүлэх эрх зүйн орчин гүйцэд бүрдээгүй байна.
6. Нийгмийн даатгалын үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн талаар олон нийтийн дунд явуулсан санал асуулгын дүнгээс үзэхэд эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээний

талаар хамгийн олон буюу санал асуулгад оролцогчдын 33,8 хувь нь хангалтгүй муу гэсэн үнэлгээ өгсөн байна. Энэ нь өнөөдөр эрүүл мэндийн даатгалын тусламж үйлчилгээний хэмжээ, нэр төрлийг оновчтой болгох гүйцэтгэлийг сайжруулахад чиглэсэн тууштай бодлого, эдийн засгийн хөшүүрэг байхгүй байгаатай ямар нэгэн байдлаар холбоотой гэж үзэх үндэслэл байна.

7. Түүнчлэн олон нийтийн дунд явуулсан санал асуулгын дүнгээс үзэхэд даатгуулагч иргэд НД-ын талаар мэдлэг, мэдээлэл муутай, эрх ашгаа хамгаалж мэддэггүй, нийгмийн даатгалын асуудлыг сонирхдоггүй, энэ талаар эрх зүйн зөвлөгөө авч сураагүй байна. Иймд НД-ын тогтолцооны талаар иргэд, олон нийтэд сурталчилгаа явуулж, тэдэнд мэдлэг, мэдээлэл олгох явдал чухал байгаа нь судалгааны дүнгээс харагдаж байна.
8. **НДҮЗ** хэрхэн ажилладаг талаархи иргэдийн санал бодлыг тандаж үзэхэд судалгаанд хамрагсдын хувьд НДҮЗ-ийн тухай сонсож байсан боловч түүний үйл ажиллагаа, бодлого, чиглэлийн талаар сайн мэдэхгүй байна гэж 54,7 хувь, огт мэдэхгүй, сонсоогүй юм байна гэж 34,3 хувь, ер нь мэднэ гэсэн 10,9 хувь нь тус тус хариулцаажээ. Энэ нь нэг талаас НД-ын үйл ажиллагааг зохицуулах төв байгууллага болох Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн үйл ажиллагаа олон түмэнд ил тод биш, энэ талын мэдээ, мэдээлэл хангалтгүй байгааг, нөгөө талаас тус байгууллагын үйл ажиллагаа хуулиар олгогдсон эрх хэмжээний дагуу чиг үүргээ төдийлөн сайн биелүүлэхгүй байна гэсэн дүгнэлт хийж болохоор байна.
9. Эрх зүйн орчны зохицуулалтын талаар манайхтай ижил төстэй буюу шилжилт хийж буй улс орнуудын нийгмийн даатгалын харилцааг зохицуулж буй хуулиудтай манай хуулиудыг харьцуулсан шинжилгээний аргаар шинжилж үзэхэд ерөнхий үзэл баримтлалын хувьд эв санааны нэгдлийн зарчимд тулгуурласан ижил төстэй байна. Гэсэн хэдий ч эдгээр хуулинд даатгагч, даатгуулагч, даатгалын шимтгэл төлөгч, эрүүл мэндийн байгууллагын эрх, үүрэг болон НД-ын удирдлага, санхүүжилтын зарчмыг тодорхой зүйл заалтаар зохицуулсан зэрэг тусгаж авууштай зохицуулалт олон байгааг анхаарах нь зүйтэй.

5.2. Судалгааны санал, зөвлөмж

“Нийгмийн даатгалын тогтолцоо, эрх зүйн орчин” гэсэн сэдвийн хүрээнд хийгдсэн энэхүү судалгаанд авагдсан материалаас дүгнэлт хийхэд дор дурдсан асуудлыг цаашид гарах бодлогын шийдвэр, хууль тогтоомжид тусгах талаар шийдвэр гаргах түвшинд анхаарахыг санал болгож байна. Үүнд:

1. Судлаачдын зүгээс дэлхийн улс орнуудад тэтгэврийн талаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг харьцуулан авч үзсэний үндсэн дээр Японд олгодог суурь тэтгэвэр, Францад олгодог нэмэлт тэтгэвэр, Шведийн хуримтлал-хуваарилалтын системийн үед олгох баталгаат тэтгэврийн хэлбэрийн аль нэгийг манай улсын онцлог /амьжиргааны түвшин, санхүүгийн боломж г.м./-т тохируулан нэвтрүүлэх шаардлага тавигдаж байна. Ингэхдээ саяхан байгуулсан “Хүний хөгжил сан”-гийн хөрөнгөөс нэгдүгээрт нийгмийн даатгалд хамрагдах хүрээг өргөжүүлэхийн тулд малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид зэрэг албан бус секторт ажиллагчдыг заавал даатгалд хамруулан хураамжийн зарим хэсгийг уг сангаас санхүүжүүлэх, хоёрдугаарт тэтгэвэр тогтоолгох насны доод хязгаарыг ахиулах зорилгоор Шведийн туршлагаар тэтгэврийнхэнд тодорхой нас /тухайлбал 65 нас/-аас эхлэн тэтгэврийн болзол хангасан эсэхийг үл харгалзан бүх нийтийн нэмэгдэл /суурь/ тэтгэвэр тогтоон олгох системийг нэвтрүүлж, мөн сангаас эх үүсвэрийг нь шийдэж болох юм. Нэмэлт /суурь/ тэтгэврийн санг ямар, ямар эх үүсвэрээс бүрдүүлэхийг хуулиар журамлаж хэрэгтэй. Ингэвэл Монгол улс тэтгэврийн даатгалын давхар тогтолцоонд шилжих, шинэ тогтолцооныхоо нэр хүндийг хамгаалан үлдэх боломж бүрдэнэ. Энэ тохиолдолд “Хүний хөгжил сан”-гийн хөрөнгө улс төрчдийн сонгуулийн амлалтыг хэрэгжүүлэхээс ангид байх шаардлагатай болно.

2. Эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээний талаар хэрэглэгчдийн /33,8%/ сэтгэл дундуур байдаг үндсэн шалтгааны нэг нь энэ төрлийн даатгалд хамрагдаж зохих үйлчилгээг авч чадахгүй үлдэж байгаа иргэн хэт олон байгаатай холбоотой байж болох юм. Иймд өрхийн даатгалын хэлбэрийг БНСУ-ын туршлагаар нэвтрүүлэх боломжтой юм. Гэхдээ БНСУ-ын өрхийг хамарсан эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийн хувь нь бага байгааг манайд тэр хэвээр нь авах бололцоо муутай гэдэг нь ойлгомжтой. Өрхийн эрүүл мэндийн даатгалын хэлбэрт шилжихийн тулд энэхүү даатгалын үйлчилгээг хүртээмжтэй, үйлчлүүлэгчийн хувьд сэтгэл хангалуун байх нөхцлийг бүрдүүлэх зорилгоор дор дурдсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж болохоор байна:

а/ Эрүүл мэндийн даатгалын хураамжийг одоогийнхоос хэт ихээр биш гэхдээ нэмэгдүүлэх, өрхийн нэг даатгуулагчид оногдох хүний тоог тодорхой байлгах.

б/ Төрөөс даатгалын төлбөрийг нь хариуцахаар хуульчлагдсан хүүхэд, тэтгэврийнхэн, тахир дутуу хүмүүс, хугацаат цэргийн албан хаагч, хүүхдээ 2 нас хүртэл асарч буй эх г.м./ даатгуулагчдын эрүүл мэндийн даатгалд хуваарилж байгаа мөнгөний хэмжээг нэмэгдүүлж, нэг даатгуулагчид оногдох мөнгөний хэмжээг цагийн баталгаат хөлстэй холбон хуульд тодорхой зааж өгөх.

в/ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, малчид зэрэг албан бус секторт ажиллагчдыг эрүүл мэндийн заавал даатгалд хамруулан даатгалын хураамжийн тодорхой хэсгийг “Хүний хөгжил сан”-гаас санхүүжүүлэх аваас эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдах хүрээ өргөжиж, сангийн хөрөнгийн эх үүсвэр нэмэгдэх эерэг сайн талтай болно.

г/ Ажилгүйчүүдыг эрүүл мэндийн даатгалд хамруулж, ажилгүйдлын тэтгэмжээс шимтгэл авдаг журамд шилжих.

3. Даатгагч, даатгуулагч, даатгалын шимтгэл төлөгч, эрүүл мэндийн байгууллагын **эрх, үүргийг** Нийгмийн даатгалын болон Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулиар зохицуулах;

4. “Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай” хуулиар зохицуулж байгаа нэрийн дансны эхний үлдэгдлийг тогтоох, даатгуулагчийн нэрийн дансанд хүү тооцох, тэтгэврийн доод хэмжээ, тэтгэврийг индекслэх, нэрийн данснаас тэтгэвэр авах эрх, тэтгэвэр олгохтой холбогдсон харилцааг “Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай” хуулиар зохицуулах;

5. “Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай хууль”-ийг тэтгэврийн даатгалд хамрагдсан даатгуулагчдын тухай мэдээлэл, шимтгэлийн тооцоог хөтлөх зарчим, эрх зүйн үндсийг дагнан зохицуулахаар тооцож шинэчлэн найруулах;

6. Одоогийн мөрдөж байгаа Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай хуулиар Засгийн газрын байгууллагуудад эрх шилжүүлж зохицуулахаар заасан журам заавруудыг нэг мөр хуульчлан тогтоох;

7. Нийгмийн даатгалын тухай хуульд нийгмийн даатгалын үйл ажиллагааны зардлыг санхүүжүүлэх зарчмыг тухайн жилийн орлогын тодорхой хувиар тогтоох;

8. Нийгмийн даатгалын сангийн активын хөрөнгө оруулалтын удирдлагын бүхий л үйл ажиллагаа, тооцоог эрхлэх банкныг Казахстан зэрэг улсын туршлагаар нэр заан тогтоох, эсвэл уг банкныг уралдаант шалгаруулалтаар тодруулахаар хуульд өөрчлөлт оруулах;

9. Нийгмийн даатгалын сангийн актив болон Нийгмийн даатгалын байгууллага, Үндэсний ба салбар зөвлөлийн үйл ажиллагааны зардлын төсвийг тус тусад нь хийхээр хуульд нэмэлт оруулах;

10. Сангийн хөрөнгөөр дор дурдсан үйл ажиллагааг эрхлэхийг хориглохоор хуульд нэмэлт оруулах; Үүнд:

а) нийгмийн даатгалын сангийн хөрөнгийг барьцаанд тавих

б) Нийгмийн даатгалын сангийн хөрөнгөөр шинээр хуулийн этгээд үүсгэн байгуулах

Ашигласан материал**Хууль, эрх зүйн баримт бичиг**

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992 он.
2. Нийгмийн даатгалын тухай хууль. 1994 он.
3. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хууль. 1994 он.
4. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай. 1994 он.
5. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай. 1994 он.
6. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тухай хууль. 2002 он.
7. Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль. 2002 он.
8. Төсвийн байгууллагын удирдлага санхүүжилтийн тухай хууль. 2002 он.
9. Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай. 1994 он.
10. Тэтгэмжийн доод хэмжээ тогтоох тухай. 2002 он.
11. Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай. 1999 он.
12. Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудыг хэрэглэх журмын тухай. 1994 он.
13. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай, нийгмийн халамжийн сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулиудыг хэрэглэх журмын тухай. 1997 он.

Бодлогын баримт бичиг, судалгаа

1. Нийгмийн хамгааллын салбарын стратегийн баримт бичиг. УБ хот, 2003 он.
2. Төрөөс тэтгэврийн шинэчлэлийн талаар 2021 он хүртэл баримтлах үндсэн чиглэл. УБ хот, 1999 оны УИХ-ын 38-р тогтоол
3. Тэтгэврийн тогтолцоог бэхжүүлэх-Тэтгэврийн бодлогын зорилтыг тодорхойлох нь /семинар/. УБ хот, 2007 он.
4. Нийгмийн даатгалын ажилтнуудын улсын анхдугаар зөвлөлгөөний баримт бичиг. УБ хот. 2008 он.
5. Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын 2006 оны ажлын тайлан. УБ хот. 2007 он
6. Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын 2007 оны ажлын тайлан. УБ хот. 2008 он
7. Тэтгэврийн үндсэн сургалт-2007. УБ хот

Ном, гарын авлага

1. Д. Ванданмагсар. Нийгмийн даатгалын үүсэл, хөгжил, шинэчлэл, УБ., 2002 он
2. Ч. Дагвадорж. Нийгмийн хамгаалал: онол-арга зүй, туршлага, харьцуулалт, УБ., 2004 он
3. П. Бямбацэрэн, Ч.Дагвадорж. Нийгмийн хамгааллын тулгамдсан асуудлууд, УБ., 2000 он
4. Нийгмийн даатгалын холбогдолтой эрх зүйн актын эмхтгэл, УБ., 2000 он
5. С. Нарангэрэл. Эрх зүйн толь бичиг. УБ., 2007 он

Электрон мэдээллийн эх сурвалж

1. Ч.Алтанхуяг : Нийгмийн даатгалын салбарын 2008 оны ажлын үр дүн, санхүү, эдийн засгийн хүндрэл, бэрхшээлийн үед авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээ, цаашдын зорилт. www.ndaatgal.mn
2. Т. Одончимэг “Нийгмийн даатгалын тэтгэврийн сангийн менежментийг боловсронгуй болгох нь”. www.openforum.mn
3. Л. Мөнх-Эрдэнэ “Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанарын үнэлгээ ба чанарыг сайжруулах арга замууд”. www.openforum.mn
4. Д. Чимиддамба “Эрүүл мэндийн санхүүжилтын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь”. www.openforum.mn

Хавсралт 1. Гадаадын зарим орнуудын Нийгмийн даатгалын сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалтыг харьцуулсан судалгаа

№	Хууль тогтоомжийн нэр, огноо	Хуулийн зохицуулалт	
		Нийгмийн даатгалын сан бүрдүүлэх журам	Нийгмийн даатгалын санг захиран зарцуулах журам
1	2	3	4
	БНБелУ-ын хууль “Беларусь улсын хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яамны Хүн амын нийгмийн хамгааллын санд заавал төлөх даатгалын шимтгэлийн тухай”	3 дугаар зүйл. Заавал даатгалын шимтгэлийн хэмжээ. Тэтгэврийн даатгалын шимтгэл: Ажил олгогч-28% ХАА-н бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нийт бүтээгдэхүүнийх нь 50-иас дээш хувь эзэлдэг ажил олгогч-24% Хэрэглэгчийн хоршоо, нөхөрлөл...-5% Белгосстрахад сайн дураараа даатгуулагч-29% Ажил эрхэлж байгаа хүмүүс-1% Хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсаны, жирэмсний болон төрөлтийн, шинээр төрсөн хүүхдийн, хүүхдээ 3 нас хүртэл асарсаны, даатгуулагчийн нас нөгчсөний тэтгэвэр тэтгэмжийн даатгалын тохиолдлын заавал төлөх даатгалын шимтгэл- 6% Мэргэжлийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг Беларусь улсын Ерөнхийлөгчийн 2009 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн зарлигийн хавсралтад зааснаар ажил, үйлчилгээний нөхцлийн онцлогоос хамаарч 1,5 – 4,8% байхаар тогтоосон БНБелУ-ын Дээд Зөвлөлийн тогтоол № 2367-ХП 1993:01.10 Белорусь улсын “Хүн амын нийгмийн хамгааллын сан”ийн тухай 1...Белорусь улсын “Хүн амын нийгмийн хамгааллын сан” нь Беларусь улсын Сайд нарын Зөвлөлийн шууд удирдлага дор санхүү,	БНБелУ-ын “Хүн амын нийгмийн хамгааллын сан”ийн дүрэм 1. Ерөнхий зүйл Белорусь улсын “Хүн амын нийгмийн хамгааллын сан” нь нийгмийн даатгалын санхүүгийн төрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх бөгөөд санхүү-зээлийн үйл ажиллагаа явуулж, Беларусь улсын хууль тогтоомж, энэхүү дүрэмд нийцүүлэн үйл ажиллагаагаа зохион байгуулна. Сангийн мөнгөн хөрөнгө нь улсын төсвийн бүрэлдэхүүнд орохгүй. Дайчлан хурааж авч болохгүй бөгөөд банкны байгууллагад хадгалагдана. 2. Сангийн бодлого, чиг үүрэг Сангийн бодлого нь: Төрөл бүрийн тэтгэвэр, тэтгэмж, бусад нийгмийн төлбөрийн зардлыг Беларусь улсын нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид нийцүүлэн санхүүжүүлэх: Тэтгэвэр тэтгэмж, бусад зардалд зориулсан даатгалын шимтгэлийг цуглуулж хуримтлуулах: Өөрийгөө санхүүжүүлэх зарчмын үндсэн дээр сангийн хөрөнгийн өргөтгөсөн нөхөн үйлдвэрлэл явуулах: 3. Сангийн төсвийг боловсруулах батлах зарцуулах журам Сан нь сангийн төсвийн орлогын төслийг Сангийн

		зээлийн бие даасан үйл ажиллагаа явуулах эрх бүхий байгууллага мөн. Энэхүү сангийн хөрөнгө нь улсын төсвийн бүрэлдэхүүнд орохгүй бөгөөд ажил олгогч, эзэд, иргэний төлсөн заавал даатгалын шимтгэл, улсын төсвөөс болон бусад эх үүсвэрээс орсон мөнгөн хөрөнгөөс бүрдэнэ. 1. Беларусь улсын “Нийгмийн хамгааллын сангийн дүрмийг хавралтын ёсоор баталсугай	ям, Төлөвлөгөө эдийн засгийн хороотой зөвшилцөн орлогын эх үүсвэр тус бүрээр, Беларусь улсын Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яам, үйлдвэрчний эвлэлүүдтэй зөвшилцөн тэтгэвэр тэтгэмж, эрүүлжүүлэх арга хэмжээнд зайлшгүй шаардлагатай гэж тооцсон арга хэмжээний зардлыг статья бүрээр боловсруулж, түүнийг СнЗ батална. Сангийн гүйцэтгэлийн тайланг СнЗ батална. Сан улирал бүр сангийн орлого, зарлагын гүйцэтгэлийн тайланг Сангийн яаманд хүргүүлнэ. Мужийн болон Минск хотын Сангийн удирдах газрын Сангийн хөрөнгийн орлого, зарлагын хуваарилалтын тооцоог холбогдох санхүүгийн болон Нийгмийн хамгааллын байгууллагын санхүүгийн нэгжүүдтэй хамтран боловсруулж түүнийг Сангийн удирдах зөвлөл батална.
ОХУ-ын Холбооны хууль ОХУ-ын тэтгэврийн заавал даатгалын тухай	17 дугаар зүйл ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн төсөв бүрдүүлэх 1.ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн төсөв нь дараахь эх үүсвэрээс бүрдэнэ: Даатгалын шимтгэлийн орлого; Холбооны төсвийн хөрөнгө; Алданги, санхүүгийн бусад ногдол; Нийгмийн заавал даатгалын хөрөнгийн чөлөөт үлдэгдлийг түр хугацаагаар байршуулсан \хөрөнгө оруулалт\ -ы орлого Даатгуулагч хувь хүмүүс, байгууллагаас оруулсан сайн дурын даатгалын шимтгэл Хууль тогтоомжоор хориглоогүй бусад эх үүсвэр; 22 дугаар зүйл. Даатгалын шимтгэлийн тариф 1. Даатгалын шимтгэлийн тариф нь шимтгэл ногдуулах суурь нэгжид ногдох шимтгэлийн хэмжээ мөн.	18 дугаар зүйл. Тэтгэврийн сангийн хөрөнгийг зарцуулах ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн хөрөнгийг дор дурдсан чиглэлээр зориулалтын дагуу зарцуулна: Хөдөлмөрийн тэтгэврийн талаархи ОХУ-ын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээнд нийцүүлэн тэтгэвэр, тэтгэмж, тэтгэвэр авагчийн оршуулгын болон нас нөгчисдөд зориулсан зардал; ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн төсвөөс олгодог бусад тэтгэвэр; Даатгагчийн үйл ажиллагааны \төв болон орон нутгийн байгууллагын\ санхүү, материал техникийн урсгал зардал; ОХУ-ын нийгмийн заавал даатгалын тухай хууль тогтоомжийн актад заасан бусад зардал; ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн тухайн жилийн төсөвт тусгаагүй зардлыг холбооны хуулиар	

2. Хэрэв энэ зүйлийн 3-т зааснаас өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д заасан даатгуулагчийн хувьд дор дурдсан даатгалын шимтгэлийн тарифыг хэрэглэнэ:

1\ аж ахуйн уламжлалт салбар болох газар тариалан \фермер\-ийн аж ахуй эрхэлдэг умарт хязгаарын үндэсний цөөнхийн гэр бүл төрөл төрөгсдийн хамтын аж ахуйн ажил олгогчоос бусад ажил олгогч-даатгуулагчийн хувьд:

Хүснэгт 1

Жилийн эхнээс өссөн дүнгээр тооцсон ажиллагч тус бүрийн даатгалын шимтгэл төлөх суурь хөдөлмөрийн хөлс	1966 оноос өмнө төрсөн хүн		1967 оноос хойш төрсөн бүх хүн	
	Тэтгэврийн даатгалын санхүүжилтэд	Тэтгэврийн хуримтлалд	-“-	-“-
280000 рув. хүртэл	14,0%	0,0%	8,0 %	6,0 %
280001-3600000 рув	39200 рув+ 280000 рув.-с дээш дүнд 5,5 %	0,0%	22400 Рув+ 280000 Рув.-с Дээш Дүнд 3,1%	16800 Рув+ 280000 Рув.-с Дээш Дүнд 2,4%

тогтоосон журмын дагуу энэхүү төсөвт өөрчлөлт оруулсаны дараа санхүүжүүлнэ.

19 дүгээр зүйл. ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн нөөц ...нөөцийн хэмжээ, түүнийг бүрдүүлэх, зарцуулах журмыг ОХУ-ын Тэтгэврийн сангийн төсвийн тухай хуулиар тогтооно.

		600000 рув.-с дээш	56800 рув.	-	32320 рув.	24480 рув.	
	Казахстан улсын хууль №405П Нийгмийн даатгалын тухай заавал үндэсийн	31 дүгээр зүйл. Улсын Нийгмийн даатгалын сангийн активыг бүрдүүлэх 1. Сангийн актив дор дурдсан эх үүсвэрээс бүрдэнэ: 1\ нийгмийн даатгалын шимтгэл, хугацаа хэтрүүлсэний алданги болон хөрөнгө оруулалтын орлогоос сангийн үйл ажиллагааны санхүүжилтэд зориулсан хувьд ногдох хэсгийг хассан дүн; 2\ Казахстан улсын хууль тогтоомжоор тогтоосон бусад эх үүсвэр; 2. Сангийн активын хөрөнгийг зөвхөн дараахь зориулалтаар ашиглана; 1\ энэ хуулиар тогтоосон нийгмийн арга хэмжээний төлбөр хийх; 2\ Засгийн газраас тогтоосон жагсаалтад хамаарах санхүүгийн хэрэгслүүдэд байршуулах 3\ илүү төлсөн төлбөрийг буцаах, алдаа гаргасаны улмаас эргэж орсон орлого 21 дүгээр зүйл. Хөдөлмөрийн чадвар алдсан тохиолдлоор нийгмийн төлбөр ногдуулах, түүний хэмжээ 4. Хөдөлмөрийн чадвараа алдсан өдрөөс эхлэн түүнийг тогтоосон бүх хугацаанд нийгмийн төлбөрийг олгоно. 5. Хөдөлмөрийн чадвараа алдсан тохиолдлоор олгох сарын төлбөрийн хэмжээ нь даатгуулагчийн сүүлийн 24 сарын хөдөлмөрийн хөлсний дундажаас Казахстан улсын хуулиар тогтоосон					7 дугаар зүйл. Нийгмийн арга хэмжээнд зориулсан хөрөнгийн бүрэн бүтэн байдлыг хангах 1. Улсын нийгмийн даатгалын сангийн нийгмийн арга хэмжээнд зориулсан хөрөнгийг зориулалтын дагуу ашиглах, бүрэн байлгах асуудлыг төр баталгаажуулна. 2. Нийгмийн арга хэмжээнд зориулсан хөрөнгийг дараахь журмаар бүрэн бүтэн байдлыг нь хангана: 1\ сангийн санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахын тулд Казахстан улсын Засгийн газраас холбогдох норм, хязгаарлалтыг тогтоож өгөх; 2\ сангаас хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээг зөвхөн Үндэсний банкаар дамжуулан хэрэгжүүлэх; 3\ сангийн активын хөрөнгө оруулалтын удирдлагын бүхий л үйл ажиллагаа, тооцоог Казахстан улсын Үндэсний банк үйлдэх. 4\ сангийн актив ба өөрийн хөрөнгийн тооцоог тус тусд нь хийх; 5\ сангийн үйл ажиллагааны зардалд хязгаар тогтоох; 6\ аудитын шалгалтыг жил тутамд заавал хийх; 7\ Казахстан улсын хууль тогтоомжийн дагуу сангийн санхүү, статистикийн тайлан мэдээг тогтмол гаргах; 8\ сангийн активаас хөрөнгө оруулалт хийх санхүүгийн хэрэгслийн жагсаалтыг Казахстан улсын Засгийн газар батлах; 29 дүгээр зүйл. Сангийн эрх үүрэг

		хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 80%-ийг хассан ялгаврыг орлого орлуулах, хөдөлмөрийн чадвараа алдалтын болон даатгалд хамрагдсан хугацааны тохирох итгэлцүүрээр үржүүлсэн үржвэрээр тодорхойлогдоно.	1. Сан дор дурдсан эрхтэй: 1\ нийгмийн заавал даатгалын шимтгэлийг цуглуулах; 2\ Засгийн газраас тогтоосон журмын хүрээнд үнэт цаас, бусад санхүүгийн хэрэгсэлтэй холбогдол бүхий үйл ажиллагаа явуулах; 3\ сангийн үйл ажиллагааг эрхэлсэний төлөө хувь хүртэх; 4\ төвүүдээс хөрөнгийн хөдөлгөөний мэдээлэл авах; 5\ нийгмийн даатгалын оролцогчдоос сангийн үйл ажиллагааг эрхлэн явуулахтай холбогдол бүхий Казахстан улсын хуулиар хориглоогүй мэдээ, мэдээлэл гаргуулж авах; 2. Сан дор дурдсан үүрэгтэй: 1\Төвүүдийн нийгмийн төлбөрт шаардагдах хөрөнгийг хугацаанд нь шилжүүлэх 2\түр хугацаанд чөлөөтэй байгаа сангийн хөрөнгийг Казахстан улсын Үндэсний банкаар дамжуулж санхүүгийн хэрэгсэлд түр хугацаагаар байршуулах; 3\жил бүр Аудитын шалгалтад хамрагдах; 4\Казахстан улсын хууль тогтоомжид заасан бусад үүргийг хэрэгжүүлэх; 3. Сан дор дурдсан эрх эдлэхгүй: 1\ сангийн активыг барьцаанд тавих; 2\ хуулийн этгээд үүсгэн байгуулах, энэ хуульд заагаагүй бусад үйл ажиллагаа эрхлэх; 30 дугаар зүйл. Сангийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа 1. Сан нь Казахсатан улсын Үндэсний банктай гэрээ байгуулж, түүгээр дамжуулан сангийн активын хөрөнгийг санхүүгийн хэрэгслүүдэд байршуулах замаар хөрөнгө оруулалтын үйл
--	--	---	--

			ажиллагаа явуулна. 2. Казахстан улсын Үндэсний банк сангийн хөрөнгийн бүрдэлт, сангийн активын байршил, хөрөнгө оруулалтын орлоготой холбоотой бүхий л үйл ажиллагааны тооцоог хийж, данснуудын болон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны тайланг санд улирал тутам гаргаж өгнө.
--	--	--	---